

Waar een wil is, is een (leer)weg

Deze notitie is opgesteld om scherp te krijgen welke aspecten geadresseerd moeten worden bij het structureel verankeren van doorlopende leerroutes vmbo tot en met mbo, in het kader van het programma 'Sterk Beroepsonderwijs'.

In opdracht van Stichting Platforms VMBO
november 2017

Ruud Baarda (Ruud Baarda Advies)
Eva Voncken (Bureau Turf)

1. Inleiding

In de brief 'Sterk beroepsonderwijs' (februari 2017) zijn nieuwe maatregelen aangekondigd om het beroepsonderwijs en vooral het vmbo te versterken. In de periode 2017-2021 geven onderwijs, overheid en arbeidsmarktpartijen gezamenlijk uitvoering aan de maatregelen uit de brief. Om ervoor te zorgen dat jongeren een voor hen optimale (doorlopende) route naar een diploma kunnen volgen, willen zij scholen en instellingen de ruimte geven en faciliteren om passende doorlopende leerroutes vmbo-mbo te maken. De ambitie uit de brief Sterk beroepsonderwijs wordt gedeeld door het georganiseerd (onderwijs)veld en onderstreept door scholen en instellingen. In het Regeerakkoord wordt deze ambitie ook politiek bevestigd, met expliciete aandacht voor de mogelijkheid om mbo 1 en 2 binnen het vmbo af te ronden. Ook de passage over de investeringen in een dekkend aanbod en versterking van de kwaliteit van het techniekonderwijs op het vmbo onderschrijft de inzet van Sterk beroepsonderwijs. Het gaat hier namelijk om het zorg dragen voor een toegankelijk beroepsonderwijsaanbod dat aansluit bij de regionale arbeidsmarkt. Zo willen de coalitiepartijen het succes van beroepsopgeleide jongeren vergroten en de overgang van vmbo naar het mbo verbeteren door oog te hebben voor innovatie in het beroepsonderwijs, het arbeidsmarktperspectief voor jongeren te verbeteren en open te staan voor regionale invulling van het onderwijsprogramma. Sterk Beroepsonderwijs krijgt vorm middels een programmatische aanpak. 'Structurele verankering van doorlopende leerroutes vmbo-mbo' is een van de deelprojecten waarin de aangekondigde maatregelen worden uitgewerkt.

De overstap van vmbo naar mbo betekent doorgaans een overstap in fysieke zin naar een andere, grotere instelling. Er worden andere eisen gesteld op het mbo. Gechargeerd is het beeld dat een vmbo-leerling wat meer bij de hand genomen wordt, waar van een mbo-student meer zelfstandigheid verwacht wordt. Waar het vmbo oriënterend/voorbereidend van aard is, volg je op het mbo een beroepsopleiding. Om de overstap zo soepel mogelijk te laten verlopen, worden instellingen aangemoedigd routes te maken die leiden tot betere inhoudelijke en pedagogisch-didactische aansluiting tussen vmbo en mbo en af te stemmen op het gebied van warme overdracht, doorlopende zorg en doorlopende oriëntatie/LOB.

Aan beide kanten van de 'kloof' is de afgelopen periode hard gewerkt aan een vernieuwing van het onderwijs. Aan de vmbo-kant door de introductie van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's (profielen) en LOB. Aan de mbo-kant gaat het om de herziening van de kwalificatiestructuur. Het vmbo kent momenteel tien nieuwe profielen, het mbo zo'n 500 beroepsopleidingen. Aan beide kanten zijn nieuwe elementen geïntroduceerd, zij het verschillend van aard: zo kent het vmbo nu bijvoorbeeld keuzevakken en het mbo keuzedelen. Het vmbo is voorbereidend en meer generalistisch georiënteerd waar het mbo beroepsopleidend, arbeidsvoorbereidend en meer specialistisch van aard is.

Met de nieuwe situatie ontstaat ook een nieuw momentum en een nieuwe kans voor samenwerking. De vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's maakt een betere aansluiting op de ontwikkelingen in het mbo en de regionale arbeidsmarkt mogelijk. Ook de herziening van de kwalificatiestructuur biedt meer flexibiliteit om het onderwijs aan te passen aan ontwikkelingen op de arbeidsmarkt of jongeren gericht voor te bereiden op de overstap naar vervolgonderwijs. Dat scholen nieuwe kansen oppakken is bijvoorbeeld te zien waar vmbo-scholen samen met het mbo een doorlopende route bouwen.

De afgelopen jaren is veel onderzoek gedaan naar deze routes. Deze notitie geeft een overzicht van cruciale punten die soepel lopende leerroutes vmbo-mbo bevorderen dan wel in de weg staan.

2. (Beleids)terugblik in vogelvlucht

De aandacht voor een soepele(re) doorstroom van leerlingen van het vmbo naar het mbo is geen nieuw fenomeen. In 1990 introduceerde de commissie Rauwenhoff de startkwalificatie op mbo-niveau 2. Daarmee werd bepaald dat elke leerling direct na het vmbo moet doorleren tot en met het behalen van de startkwalificatie. Dat betekent dat elke vmbo-er moet overstappen naar een mbo-opleiding. Sinds 2007 is elke jongere die nog geen startkwalificatie heeft behaald tot zijn/haar 18e kwalificatieplichtig. Haal je dat niet, dan val je tot je 23e onder de RMC-wet, onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten.

De ambitie van de laatste 15 jaar om van Nederland een kenniseconomie te maken leidt er toe, dat er aandacht komt voor meer doorstroom van vmbo naar mbo naar hbo. De Stuurgroep-Borstlap (2001) presenteerde deze route als de koninklijke route, de beroepskolom. Uit de investeringsagenda van de Stuurgroep komen onder meer de Impulsprojecten en Innovatiearrangementen voort. De Commissie Boekhoud (2001) kreeg de opdracht dat verder uit te werken en benadrukt in het advies 'De Doorstroomagenda Beroepsonderwijs' het belang van doorlopende leerlijnen tussen voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Voorwaarde daarvoor is volgens de commissie *"samenwerking die beleidsmatig, organisatorisch, programmatisch en methodisch in het teken staat van een optimale loopbaanbegeleiding van en trajectontwikkeling bij deelnemers. Het concept van longitudinale, geïntegreerde leerwegen staat voor deze samenwerking in eerste instantie model"*.

Sindsdien staat het onderwerp doorlopende leerlijnen hoog en vaak op de agenda in beleidsbrieven; als hoofd- en als nevendoeel bij vernieuwingen en in actieplannen voor vmbo en mbo. In de loop der tijd zijn er veel beleidsinitiatieven geweest die gericht waren op verbetering van de aansluiting, soms direct, soms indirect of onder andere noemers zoals voortijdig schoolverlaten. Verbeteren van de aansluiting is nodig om doorstroom te verbeteren, de start in het mbo te verbeteren, te zorgen dat leerlingen succesvol het mbo doorlopen en daar hun startkwalificatie behalen, uitval van leerlingen en (onnodig) wisselen van opleiding tegen te gaan, te stimuleren dat jongeren in het mbo uitstromen op het voor hen passende niveau, om meer recht te doen aan talenten van leerlingen en ze te helpen meer bewuste keuzes voor een vervolgopleiding te maken.

3. Opdracht

De afgelopen jaren zijn veel (onderzoeks)publicaties verschenen over doorlopende leerroutes. Ter voorbereiding van het deelproject 'Structurele verankering van doorlopende leerroutes vmbo-mbo' bestaat behoefte aan een overzicht van *cruciale* punten die soepel lopende leerroutes vmbo-mbo bevorderen dan weg in de weg staan. Daarbij worden de volgende deelvragen benoemd:

- Wat zijn barrières/knelpunten bij het faciliteren van een soepel doorlopende route?
- Waarom zijn dit barrières? Wie ervaren deze punten?
- Wat zijn succesfactoren en waarom? Wie ervaren dit zo?
- Wat zijn triggers (o.a. prikkels en instrumenten) om de route/doorlopende leerlijn binnen het beroepsonderwijs (vmbo – mbo) verder te versterken?
- Op welke punten ontbreekt nadere analyse?

De focus van de opdracht ligt op het achterhalen van het 'echte' probleem bij het faciliteren van ononderbroken leerroutes; het achterhalen waar kansrijke interventies ontwikkeld of mogelijk zijn en

welke actoren daarmee een bijdrage kunnen leveren aan een oplossing of het vergroten van het succes.

4. Uitvoering bronnenonderzoek

Het bronnenonderzoek is in een aantal stappen uitgevoerd:

Om te beginnen zijn onderzoeksrapporten verzameld (zie bijlage) en doorgelicht aan de hand van de genoemde vragen. Evaluatieve studies kijken meestal vooral naar de mate ('de breedte') waarin knelpunten en succesfactoren bij de onderzochte groep voorkomen. Om een stapje dieper te kunnen gaan en uit te vinden wat voor wie een rol speelt is, is in het bronnenonderzoek ook casuïstiek betrokken: artikelen, case-beschrijvingen, portretten, etc. Daarnaast zijn telefonische gesprekken gevoerd met projectleiders en vertegenwoordigers van verschillende typen trajecten (zoals trajecten uit de experimenteerregeling, Talentontwikkeling Techniek (TOT), Groen Lyceum, Toptechniek in Bedrijf, Profijt, Vakcollege, regionale samenwerkingsverbanden van vmbo-en mbo-scholen).

5. Doorlopende leerroutes: in alle soorten en maten

Het gegeven dat een leerling een startkwalificatie niet kan behalen in het vmbo maakt dat er altijd een overstap nodig is. Zo is het systeem ingericht en vooralsnog wordt daar niet aan getornd. De knip tussen vmbo en mbo is een gegeven. Door de een wordt die knip harder gevoeld/ervaren dan door de ander. Ongeveer 80% van de mbo-ers is in retrospectief tevreden over de aansluiting vmbo-mbo. Leerlingen van de hogere mbo-niveaus (bol en bbl 4) en leerlingen die niet-verwant doorstromen zijn wat minder tevreden over de aansluiting. Ook zijn bol-studenten over de hele linie minder tevreden over de aansluiting dan bbl-ers (ROA, 2017).

Doorlopende leerroutes zijn geen doel op zich: een doel is bijvoorbeeld om te zorgen dat een leerling een 'zachte landing' maakt in het mbo en zich daar kan kwalificeren. De leerling loopt immers door. De termen doorlopende leerlijnen en doorlopende leerroutes worden nogal eens door elkaar gebruikt. Een doorlopende leerlijn omvat in een smalle opvatting de volgorde van de aangeboden leerstof in de opeenvolgende jaren. Een doorlopende leerroute wordt doorgaans breder opgevat, meer gericht op de leerling die doorloopt en op alle zaken die maken dat een leerling goed 'landt' (LOB, intake, warme overdracht, etc.) en is daarmee in feite relevant voor elke leerling.

Geredeneerd vanuit de doorlopende leerling zou een 'minimumvariant' omvatten dat een leerling daadwerkelijk aankomt in het mbo; het tegengaan van het zogenoemde zomerlek. Op verschillende plaatsen worden daarvoor initiatieven ondernomen, zoals bijvoorbeeld VOROC (Regio Haaglanden), een systeem dat het aanmeldproces van de leerling bij het mbo inzichtelijk maakt of het geautomatiseerde doorstroomdossier van Profijt in de Achterhoek. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de inspanningen rond geïntegreerde routes die een naam dragen.

Voorliggende notitie focust vooral op deze laatste initiatieven, geïntegreerde routes met een naam. Ertussenin zitten allerhande varianten als het inhuren of gebruikmaken van elkaars voorzieningen, infrastructuur en diensten, het bij elkaar detacheren van personeelsleden, uitbesteden van leerlingen, onderwijs op verschillende locaties, het overdragen van middelen, initiatieven rond warme overdracht, intakeloze overdracht of leerlingenzorg, een doorlopende taal- of rekenleerlijn, LOB¹/loopbaanleerlijnen, pedagogische afstemming, opdrachten waar vmbo- en mbo-leerlingen aan samenwerken etc., die vmbo-scholen en mbo-instellingen in gezamenlijkheid kunnen uitvoeren.

¹ Zowel in vmbo als mbo wordt veelvuldig met de loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers gewerkt.

‘Het probleem is eigenlijk van niemand’, zo typeert de Onderwijsraad de problematiek van de overgangen in het onderwijs. Toch zijn er de afgelopen jaren op veel plaatsen wel initiatieven genomen gericht op doorlopende leerroutes. Dat gebeurt gestimuleerd door landelijke (experimenter)regelingen, maar ook op eigen (lokaal of regionaal) initiatief. Van 2008 tot 2013 liepen de VM2-experimenten, waarin de bovenbouw van het vmbo/basisberoepsgerichte leerweg werd samengevoegd met een opleiding op mbo-niveau 2. De opvolger daarvan zijn de experimenten met de doorlopende leerlijn vmbo-mbo via de vakmanschaps-, technologie- en beroepsroute. Tussen 2014 en 2022 hebben samenwerkingsverbanden van vmbo- en mbo-scholen de mogelijkheid om experimenteel geïntegreerde leerlijnen vorm te geven. In het programma Toptechniek in Bedrijf, dat nu vijf jaar bestaat en in meer dan 20 TiB-regio’s wordt uitgevoerd, worden regio’s gestimuleerd om met alle benodigde spelers en samenwerkingspartners een aanpak te ontwikkelen om te zorgen dat jongeren van (technisch) vmbo de overstap maken naar technische beroepsopleidingen in het mbo, die zijn afgestemd op de actuele regionale technische arbeidsmarktvraag, om vandaar door te stromen naar hbo of arbeidsmarkt. En zo zijn er meer initiatieven te noemen. Sommige opereren onder een bepaalde landelijke titel (Bèta-Challenge (TL), Groene Lycea, Vakcolleges, TOT-trajecten (Talent Ontwikkeling Techniek) of 3x3x3-routes (tl-mbo-hbo), andere zijn individuele samenwerkingsverbanden in een regio (bv Drenthe, Zaandam, kop van Noord-Holland). Sommige initiatieven bestaan uit meerdere mbo’s en vmbo-scholen; sommige uit een vmbo-school en een mbo-college. Elk vinden ze hun eigen werkwijze uit van hoe de aansluiting en samenwerking in de keten bevorderd kan worden. Niet alleen de aanpak, maar ook de doelen/perspectief en doelgroepen van de routes variëren sterk. Een greep:

- Voor de (doorlopende) leerling
- Een route voor doelbewuste leerlingen
- Voor praktisch ingestelde havisten
- Voor TL-ers met belangstelling voor techniek
- Voorzien in (vaak technisch) opgeleiden voor de regionale arbeidsmarkt/stimuleren van bepaalde richting
- Een alternatief bieden (voor leerlingen en ouders) voor de havo-hbo doorstroom (vmbo tl-mbo-hbo)
- Opleidingsaanbod in stand houden
- Concurrentie tussen scholen tegengaan
- Een praktische route bieden
- Een versnelde route bieden
- Nieuw onderwijs maken
- Voortijdig schoolverlaten tegengaan, etc.

6. Ervaringen, resultaten en knelpunten: lessons learned

Op deze plek wordt op basis van onderzoeks- en evaluatierapporten een aantal initiatieven/regelingen besproken.

Innovatie-arrangementen (looptijd regeling 2002-2012)

De innovatiearrangementen maakten deel uit van een landelijke regeling, waar scholen gedurende tien jaar een beroep op konden doen, en waren onder meer bedoeld om de doorstroom in de beroepskolom te bevorderen. Uit de evaluatie van 18 projecten met als thema samenwerking vmbo-mbo-hbo en die sinds 2003 zijn ontwikkeld valt op, dat binnen al deze projecten de volgende

elementen in meer of mindere mate hebben bijgedragen aan een positieve ontwikkeling: een goed gepositioneerde projectleider, het van meet af aan betrekken van alle relevante partijen; afstemmen/ontwikkelen van een gezamenlijke onderwijsvisie; afstemming curriculum: overlap voorkomen, opleidingen ontschotten en andere accenten leggen; gezamenlijke modules en/of protocollen voor begeleiden en beoordelen; schakeljaren; doorlopende begeleidingslijnen; praktijkopdrachten; professionalisering van docenten en praktijkbegeleiders; maatwerktrajecten voor studenten/evc-trajecten; verkorting leerroutes. Effecten en resultaten in kwantitatieve zin zijn niet bekend (Mulder & Baay, 2015).

Groene lycea (2007-heden)

Het Groene Lyceum (hGL), gestart in 2007, is een leerweg voor gtl-leerlingen die meer uitdaging aankunnen, zowel cognitief als praktisch. Oorspronkelijk was de route bedoeld voor leerlingen die een havo advies hadden en praktisch waren ingesteld. hGL biedt in een geïntegreerde leerlijn vmbo-mbo met een praktijkgerichte en beroepsgeoriënteerde voorbereiding naar verschillende vervolgopleidingen in het hbo. Het is een leertraject waarin de leerling na zes jaar in plaats van na acht jaar een vmbo- en mbo4-diploma haalt. Het traject biedt mogelijkheden voor verdieping, verbreding en versnelling. Het Groene lyceum is gericht op doorstroom naar hbo. Er is veel aandacht voor studieloopbaanbegeleiding, het ontwikkelen van (studie) vaardigheden en competenties. Er is sprake van maatwerk afgestemd op talenten, interesse en (studie)loopbaan van de leerling. De leerling verzamelt behaalde resultaten en ontwikkeling in een portfolio. Het programma wordt in 2017 aangeboden op 12 groene vestigingen/locaties en telt ruim 1200 deelnemers. Leerlingen halen vaker hun diploma en stromen sneller door. Leerlingen krijgen eerder mbo-lesstof en veel aandacht voor praktijk. De lycea hebben een gemeenschappelijk onderwijskundig model. Leerlingen lopen stage in alle sectoren (Didactief special, januari 2017).

VM2 (2008-2013)

Tussen 2008 en 2013 zijn de VM2-experimenten uitgevoerd. Daarin kregen combinaties van vmbo- en mbo-scholen de gelegenheid om een onderwijsprogramma in te richten voor “de zwakkere leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo, gericht op het behalen van de startkwalificatie op niveau 2 van het mbo”(Van Schoonhoven & Bouwmans, 2013). Met deze programma's werd beoogd een stabielere leeromgeving te bieden dan de reguliere onderwijsroute, met een 'knip' tussen het vmbo en het mbo. Kern van VM2 was dat de routes op één plek, door één docententeam en met één pedagogische aanpak werden vormgegeven. Relatief veel experimenten zijn voortijdig beëindigd of niet tot ontwikkeling gekomen, omdat de samenwerking tussen de vmbo- en mbo-instelling niet goed van de grond kwam en de deelnemersaantallen te laag waren. Van de wel gestarte trajecten zijn resultaten (in termen van voortijdig schoolverlaten en het behalen van een startkwalificatie niet veel anders dan van de reguliere opleidingen. Verder blijkt dat het slagen van een experiment staat of valt met een goede samenwerking tussen betrokken partijen. Gaat die samenwerking niet goed, dan vertaalt zich dat vroeg of laat in het stagneren en vaak ook stopzetten van het experiment. Belangrijk onderdeel van het welslagen van de samenwerking is het maken van goede afspraken over de financiële aspecten van de samenwerking. Vervolgens is het zaak dat het onderwijsprogramma goed vorm en inhoud krijgt. Als de leerling eerder in het programma mbo-stof krijgt aangeboden en daardoor kan versnellen en als de pedagogische aanpak van het vmbo wordt voortgezet, dan ontstaan meer succesvolle loopbanen dan wanneer dit niet gebeurt, zo stelt het evaluatierapport (Schoonhoven & Bouwmans, 2013).

Vakcolleges (2008-heden)

Het Vakcollege is gestart in 2008 met 13 scholen en daarna sterk gegroeid. Scholen implementeren het concept Vakcollege vanuit de motivatie dat het aansluit bij de visie van de school en om zich te profileren en meer (praktisch georiënteerde) leerlingen te trekken. In een Vakcollege krijgen leerlingen vanaf leerjaar 1 meer praktijkmomenten aangeboden. In 2012 werd geconstateerd dat het mbo zich nog geen eigenaar voelde van het Vakcollege. Ook bleek maatwerk nog een uitdaging (Glaude e.a., 2012). Samenwerking met mbo was vaak aan de orde op het moment dat de leerlingen de overstap maakten. In 2014 is de implementatie van het concept Vakcollege geëvalueerd. De doorlopende leerlijn is op dat moment nog volop in ontwikkeling. Doel is verkorting van het traject. Op veel scholen gaat aan de start van de doorlopende leerlijn een behoorlijke periode van verkennende gesprekken tussen vmbo, mbo en eventuele andere partners vooraf. De belangrijkste opbrengsten van de implementatie van het concept Vakcollege zijn dat de jongeren op school enthousiast, zelfstandiger en gemotiveerd zijn, dat de docenten (daardoor) minder ordeproblemen ervaren in de klas, en dat de samenwerking tussen docenten onderling en tussen het vmbo, mbo en werkgevers is versterkt (Doppenberg, 2014). Aandacht voor differentiëren in de beroepsgerichte technieklessen heeft in 2017 geresulteerd in een stappenplan (Vennix e.a., 2017) Volgens de website (<http://www.vakcollegegroep.nl/overzichtvakcolleges/>) zijn er in 2017 33 vmbo-instellingen aangesloten bij de Vakcollegegroep, gericht op de vakroutes Techniek en Mens & Dienstverlening.

Toptechniek in Bedrijf (2012-heden)

Het programma Toptechniek in Bedrijf (TiB) draait om de inzet van beroepsonderwijs (vmbo-mbo), overheid en het bedrijfsleven voor goed geschoolde technische vakkrachten voor de regio. Er zijn meer dan 20 regionale samenwerkingsverbanden. Hart van de activiteiten zijn doorlopende leerlijnen, met een accent op programmatische aansluiting en/of loopbaanleerlijnen/LOB. Naast de programmatische samenwerking van vmbo en mbo zijn kernelementen in de aanpak: betrokkenheid van bedrijven en van overheden (lokaal en provinciaal); de coördinatie of ondersteuning van leerlijnen in de regio; regionale regie op verwante activiteiten en initiatieven; cofinanciering in-kind en in geld van verschillende partijen; professionalisering van docenten; het vrij roosteren van docenten voor onderwijsontwikkeling en onderhoud van leerlijnen; de eigen kwaliteitszorg (Van Casteren, 2015; B&A-Groep, 2015). De ontwikkelde leerlijnen vallen te onderscheiden in een range oplopend van een 'basisaanpak' (zoals LOB in de onderbouw vmbo, gericht op een keuze voor een techniekprofiel in de bovenbouw vmbo beroepsgericht en TL en doorstroom naar mbo-techniek) tot een daadwerkelijk geïntegreerde leerlijn (programma-integratie, waarbij dubbelingen uit het gezamenlijke programma vmbo-mbo gehaald worden en ofwel de opleiding verkort wordt, ofwel er ruimte ontstaat voor verbreding, verrijking of verdieping van het programma) met allerlei varianten daartussen. Op sommige plekken worden daarmee nieuwe manieren van opleiden gerealiseerd. 'Samen leren, zelf doen' is een grondgedachte binnen het TiB-programma: de autonome regio's handelen vanuit eigen verantwoordelijkheid en betrokkenheid en naar gelang wat nodig is in hun regio (PBT, 2015). Door ontwikkelingen als bijvoorbeeld krimp en vernieuwingen in het onderwijs blijft de samenwerking tussen de regionale partners om aandacht vragen, anderzijds biedt die samenwerking kansen om boven schoolbelangen uit te stijgen. In de TiB-regio's doet men ervaring op met wat 'ketendenken' vraagt aan ander gedrag, zoals onderzoekend leren, regionale kennis en kunde bij elkaar brengen en interesse in een ander, samenwerking ('je kunt het niet alleen oplossen') en over grenzen denken.

TOT (Talentontwikkeling Techniek) (2012-heden)

Doel van deze routes is om leerlingen in 3x3 jaar een opleiding in de beroepskolom (TL-mbo-hbo) te laten doorlopen, in plaats van 12 jaar. Talent Ontwikkeling Techniek (TOT) is bedoeld als alternatief voor de havo-route naar het hbo. Vooral studenten met een praktische instelling, affiniteit met techniek en een flinke motivatie zijn goede kandidaten voor het TOT-traject. In het derde leerjaar van het vmbo volgen de TOT-studenten een breed oriëntatieprogramma. Ze gaan één dag per week naar het mbo en maken daar kennis met techniek, werktuigbouwkunde, bouw en ICT. Na het derde leerjaar kiezen ze voor een vervolgopleiding op het mbo (niveau 4) in een van deze richtingen. De vmbo-tl'ers volgen twee jaar lang gelijktijdig onderwijs op het vmbo én het mbo en ronden met het vmbo-t diploma gelijk ook het mbo leerjaar 1 af. De opbrengsten van resultaten van leerlingen die het hele 9-jarige traject hebben zijn nog niet bekend. In Friesland zijn deze routes omstreeks dezelfde periode gestart onder de naam VMH9 ofwel TURBO-traject. De opzet van dit Turbo-traject is dat leerlingen in klas 4 alvast een deel van de opleiding middenkader engineering doen en na de zomervakantie direct beginnen met het tweede jaar van de mbo-opleiding.

Vakmanschaps-, Technologie- en Beroepsroutes (2014 – heden)

Sinds 2014 -en na een recente uitbreiding van de regeling in 2016/17 naar niveau 3 en alle sectoren niveau 4- zijn er momenteel meer dan 200 routes van 77 scholencombinaties operationeel, waarbij vooral de animo voor Technologieroutes opvalt. Het grotere aantal routes leidt nog niet tot meer leerlingen die aan de routes starten. De nadruk in de routes ligt op techniek. De Vakmanschapsroute is breed toegankelijk, bij de Technologieroute komt vaker selectie voor. In de jaarlijkse monitor wordt bekeken in hoeverre leerlingen van beide routes in het mbo de doorlopende leerlijn continueren. De Inspectie van het Onderwijs constateert in haar themaonderzoek in 2016 dat er sprake is van verbetering van de programmatische aansluiting in termen van een efficiënter programma zonder overlap. Goede analyse van de programma's vmbo-mbo, een gezamenlijk docententeam en dezelfde lesmethode noemt de Inspectie als succesfactoren. In experimenten waarin vanaf het begin goed is samengewerkt, is er vaak zelfs sprake van een gezamenlijk vmbo-mbo team (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Uit voorlopige resultaten van de meest recente monitor (Heyma, e.a. 2017/concept) blijkt dat de samenwerking tussen vmbo en mbo meer structureel en intensiever is geworden (ook bij scholen die gestopt zijn met het aanbieden van de route). Soms uit die samenwerking zich in een betere afstemming op de inhoud, soms ook door een betere organisatorische aansluiting. Verder blijkt behoud van voldoende instroom voor alle routes een belangrijke aanleiding om te starten.

Samenwerkingsverbanden die al langer bestaan, bijvoorbeeld in de context van VM2 of in *Toptechniek in Bedrijf* blijken duidelijk verder dan samenwerkingsverbanden die nieuw zijn. Vmbo's en mbo's waar al een hechte samenwerking en een vertrouwensband op bestuurlijk en uitvoeringsniveau bestond vóór de experimenten, rapporteren een snellere implementatie van de vakmanschap- en technologieroutes, dan de samenwerkingsverbanden waarbij de relaties nog moeten worden opgebouwd.

Wat valt op?

Uit bovenstaande opsomming is een aantal zaken op te maken:

- Al geruime tijd wordt er onder verschillende noemers inzet geleverd om te werken aan verbetering van de doorstroom en doorlopende leerroutes/doorlopende leerlijnen, in projectvorm of min of meer geïnstitutionaliseerd. Er zijn verschillende aanpakken en 'oplossingen' bedacht die variëren in doelen en doelgroepen.

- Kennelijk werken regelingen stimulerend voor het ondernemen van activiteiten rond doorlopende leerlijnen. Of zoals Westerhuis en Schipperheyn (2015) het formuleren: “(...) *samenwerking van vmbo en mbo in een meerjarenprogramma onder één vlag*”. Keerzijde is dat regelingen en projecten eindig zijn.
- Projecten die onder een regeling vallen worden doorgaans geëvalueerd of gemonitord, waardoor er geleerd kan worden.

Wat maakt het zo lastig/complex?

- Geen doorlopende leerroute zonder samenwerking. Samenwerking is eerste voorwaarde en een middel om doorlopende leerroutes en leerlijnen tot stand te brengen. Er is een uit de literatuur een hele reeks aan factoren bekend die de samenwerking aan doorlopende routes belemmeren. Die lopen van verschillen in wet- en regelgeving, verschillen in cultuur, in inrichting, in gevoelde urgentie, belang, in focus tot regie op de samenwerking. Die verschillen leiden onder meer tot een implementatievraagstuk.
- Daarbij komt dat doelen van een route en wat een leerling wil (een leerling in een techniekroute die besluit toch liever een kappersopleiding te gaan doen) kunnen veranderen in de loop der tijd. Anderzijds laat onderzoek van GION zien dat switchers meer risico lopen op uitval.
- Fysieke nabijheid is niet per definitie altijd een oplossing, zo laat het voorbeeld van vmbo groen en het AOC zien: Vmbo groen en mbo groen onder een dak betekent nog geen doorlopende route/doorstroom, in dit geval veroorzaakt door andere keuzemotieven van leerlingen en ouders die voor een groen vmbo kiezen.
- Alle thema's en dilemma's die spelen binnen scholen/sector spelen ook tussen scholen (bv smal/breed, keuzemoment)
- De context verandert voortdurend (door inhoudelijke vernieuwingen, doorstroomregelingen/toelatingsrecht), dus het is nooit klaar...

Focus op knelpunten

Bij elke evaluatie van experimenten, programma's of doorlopende leerlijnen wordt gevraagd naar knelpunten. In elk onderzoeksrapport wordt een opsomming gegeven van knelpunten die ervaren worden in de samenwerking en het werken aan doorlopende leerroutes. Soms gaat het dan om het ontbreken van voorwaarden voor een goede samenwerking, of andere zaken die veel aandacht vragen, soms gaat het om specifiekere zaken. De rapporten geven een beeld van knelpunten die een succesvolle (programmatische) samenwerking in de weg staan. Dat zijn doorgaans knelpunten die 'in de breedte', dat wil zeggen bij een groot deel van de respondenten in het betreffende onderzoek spelen. Inventarisatie van deze knelpunten leidt als snel tot 'waslijsten' van alle mogelijke knelpunten. Op grond van een nadere beschouwing van deze knelpunten is een clustering gemaakt:

- a) Knelpunten van invloed op het gebied van visie en doel van de samenwerking
- b) Knelpunten van invloed op werkprocessen rondom de samenwerking
- c) Knelpunten in de uitvoering

Ad a. Voorbeelden van knelpunten van invloed op visie en doel van de samenwerking

- De tijdelijkheid van experimenten speelt een rol waardoor continuïteit en tijdshorizon onduidelijk is
- Kader waarbinnen samenwerking gestalte krijgt wisselt steeds, naast grote inhoudelijke veranderingen zoals invoering profielen in vmbo en kwalificaties in mbo en invoering keuzevakken/keuzedelen
- Partners blijven zich zien als vertegenwoordigers van de eigen organisatie (autonomie) en beoordelen hun inbreng – en die van anderen - alleen vanuit dat perspectief

- Doelen zijn te vaag geformuleerd waardoor er onhelderheid is hoe zij kunnen worden gerealiseerd.

Ad b. Voorbeelden van knelpunten in de werkprocessen rondom de samenwerking

- Omvang: te veel organisaties (en verspreid over een groot geografisch gebied), waaronder gemeenten en bedrijfsleven
- Onduidelijkheid over de verdeling van verantwoordelijkheden tussen vmbo en mbo
- Parachuteren van de samenwerking 'van bovenaf', waarbij de rol van docenten onduidelijk is
- Het mbo (of in mindere mate het vmbo) voelt zich geen eigenaar van de samenwerking/ de afspraken
- Samenwerking loopt over te veel schijven/ afspraken komen niet door/ onduidelijke regie, etc.
- Het ontbreken van een inbedding van de afspraken maakt samenwerking vrijblijvend en niet goed ingebed
- Verschillen in culturen/benadering van leerlingen en studenten
- Netwerken zijn kwetsbaar op te brede en weinig concrete doelstellingen
- Eigenaarschap, te veel verdeelde belangen, ongelijke inbreng en onvermogen samenwerking aan te passen aan nieuwe behoeften. Meer specifiek geven onderwijsbestuurders van vmbo en mbo aan dat zij bij experimenten over de programmatische samenwerking vmbo-mbo risico's zien op de volgende terreinen: (Achtergronddocument Themaonderzoek Inspectie, 2015)
 - Hoge kosten en de organiseerbaarheid.
 - Twijfels over de organiseerbaarheid.
 - Onvoldoende deelnemers aan de route.
 - Verschillende wet- en regelgevingen vo en mbo.

Ad c. Voorbeelden van knelpunten bij de uitvoering

- Niet oplossen van zomerlek
- Vmbo en mbo moeten eigen examenmoment inbouwen, wat programmatische integratie bemoeilijkt.
- Volume te klein, te weinig leerlingen
- Meerwaarde van experimenten onvoldoende duidelijk, ten opzichte van de invoering van nieuwe profielen
- Inzet, taken en bevoegdheden docenten
- Verkorting is lastig financieel en praktisch niet goed uitvoerbaar
- Financiële kaders en afspraken daarover zijn onduidelijk
- Groot beslag op administratieve handelingen
- Te veel vmbo-scholen betrekken leidt tot afstemmingsproblemen
- Partijen hebben onvoldoende zicht op kwantitatieve ontwikkelingen met name resultaten (wat zijn resultaten van instroom, volume, rendement, doorstroom?)
- Veel leerlingen die gestart zijn in een experiment blijven wel leren in het mbo, maar switchen van opleiding waardoor ze buiten het programma vallen en een vergroot risico op vsv lopen

7. Van wat knelt naar wat nodig is om het te laten lukken: doorlopende leerroutes in praktijk

Volgend op de literatuurscan zijn telefonische gesprekken gehouden met 10-15 vertegenwoordigers/ projectleiders van praktijken waar doorlopende leerroutes al enige tijd uitgevoerd worden, binnen of

buiten een experimenteel kader. De gedachte hierachter is, dat als de wens en bereidheid om samen te werken op basis van een gezamenlijke visie een cruciale factor vormt voor het welslagen van routes, deze 'good practices' wellicht het meest inzicht kunnen bieden in wat nodig en essentieel is om (hun) doorlopende routes structureel te maken/te continueren.

Een aantal noties en bevindingen op basis van de gesprekken:

- De betrokkenheid bij en de wens om de doorlopende leerroutes te continueren en laten slagen is groot. Dat bleek overigens ook al uit de drukbezochte regionale aansluitingsconferenties georganiseerd door SPV en de (700) aanmeldingen voor de landelijke conferentie eind november 2017: het thema leeft! Gezien de toenemende aandacht voor programmatische aansluiting ligt het in de rede dat de inhoudelijke vernieuwing in vmbo en mbo daar een impuls aan geeft.
- Bij de gesprekspartners is het beeld getoetst dat ontstaan is op basis van literatuur en casuïstiek. Men herkent zich in de volgende (ideaaltypische) schets:

Doorlopende leerroutes vergen een lange adem. Ze lukken met name daar, waar:

- een wil en wens is om doorlopende leerroutes tot stand te brengen,
- met een gemeenschappelijk (integrale) visie en doel
- waar de samenwerking tussen vmbo en mbo goed is (men elkaar wat gunt, elkaar kent en vertrouwt, men zich gelijkwaardige partners voelt, waar ketenbelang boven schoolbelang gaat etc.),
- waar een duidelijk en communiceerbaar beeld bestaat van de routes
- waar men het werken aan de routes faciliteert door een (professionele) structuur eromheen te bouwen met bv een projectleider, overlegstructuur etc.
- waar de leerroutes zijn ingebed in een bredere samenwerking (die helpt om de focus te houden/belang/urgentie en om niet bij het eerste zuchtje tegenwind het bijtje erbij neer te gooien)
- er een lerende aanpak is

En doorlopende leerroutes zijn nooit klaar.

- De vertegenwoordigers/projectleiders van de leerroutes benadrukken het belang van een gezamenlijke mindset en bereidheid tot samenwerking, ondersteund door een omliggende en gezamenlijke visie die belangen verbindt. In de gesprekken wordt duidelijk dat het gaat om een integrale visie, die ook de samenwerking omvat. Bovendien wijst men erop dat die visie vooraf helder moet zijn en niet pas op het moment dat de leerlingen binnen de route in het mbo aanbeldend.
- Vaak wordt "het belang van de leerling" of "de leerling voorop" vermeld. Om het bewustzijn te bevorderen dat het echt om de *leerling* gaat die doorloopt, duiden sommigen de doorlopende leerroute aan als 'doorlopende leerlinglijnen'. Daarmee wordt weer sterker teruggegrepen op de oorspronkelijke intenties van de cie. Boekhoud, die raken aan LOB. Het is bijvoorbeeld niet genoeg dat er in het vmbo een loopbaandossier wordt bijgehouden en dat dat verhuist van het vmbo naar het mbo (of erger: "van de kast van het vmbo naar de kast van het mbo"). Het gaat erom dat het loopbaandossier betekenis krijgt zowel op het vmbo als op het mbo.

- In een aantal routes is het tegemoet komen aan het regiobelang eveneens een belangrijk oogmerk. En in de uitvoering wordt nagestreefd dat het ketenbelang boven de individuele schoolbelangen gaat. Dat impliceert (anders) denken in termen van leerloopbanen in plaats van in diploma's.
- 'Als de bereidheid ontbreekt, als samenwerkingspartners niet door één deur kunnen of soms zelfs lijnrecht tegenover elkaar staan, dan kun je een doorlopende leerroute vergeten', zo stelt men. Aan de ene kant tekent men aan dat commitment van alle lagen (operationeel, tactisch, strategisch) een voorwaarde is. Aan de andere kant worden er soms ook voorbeelden aangedragen van vmbo- en mbo-docenten die elkaar vinden op de uitwisseling rond het programma en in het belang van de leerling, zonder dat besturen zich committeren. Op veel plekken is er een georganiseerde overleg- of samenwerkstructuur. Op operationeel niveau gebeurt dat in de vorm van bijvoorbeeld werkgroepen, structurele bijeenkomsten of expertkringen. Daarnaast wordt vaak gewezen op het belang van een projectleider, een 'oliemannetje' dat de zaken bij elkaar brengt, agendeert en voortgang bewaakt.
- De doelen en de manier om die te bereiken zijn niet 'in beton gegoten'. Er is geen standaardaanpak/-model of blauwdruk en bovendien verandert de context steeds. Dat vraagt om een 'lerende aanpak' en flexibiliteit om mee te kunnen bewegen.

Vb: "Door de vernieuwing vmbo komen er andere leerlingen het mbo binnen. Niet alle mbo-scholen zijn daar al voldoende op ingespeeld. Zo is het mogelijk dat een leerling op het vmbo door middel van zijn/haar keuzes al smal is opgeleid. Dan kan het zijn, dat deze leerling op het mbo eerst weer een heel breed programma volgt."

Vb: "Scholen richten om verschillende redenen (zoals de leerlingpopulatie, schoolorganisatievraagstukken of verwachte arbeidsmarktvrage) de mbo niveau 2 -opleiding breder in. Dat heeft gevolgen voor doorlopende leerlijnen".

- Bovendien geven sommige geïnterviewden aan, dat vanuit het perspectief van leerlingen misschien de oplossing niet eens zozeer schuilt in de doorlopende leerroute maar in maatwerk. "Als je de leerling echt centraal stelt en het onderwijs daaromheen organiseert vraagt dat echt vernieuwing, geen aanbodgericht maar vraaggericht onderwijs". Dan gaat het dus bijvoorbeeld niet om een verkorte route, maar om een leerling die versnelling aankan. Op sommige plekken komt daar, door de kleine aantallen leerlingen in een route, een spanning uit voort tussen maatwerk en organiseerbaarheid. Denken in termen van doorlopende routes in plaats van diploma's leidt tot ander onderwijs. Onder de vlag van Profijit bijvoorbeeld worden nieuwe routes opgezet waar de aansluiting verloopt langs de lijn van praktijkleren: vmbo- en mbo-leerlingen (en docenten en stagebegeleiders) ontmoeten elkaar op de BPV-plek in het bedrijf².

² www.stera-leerroute.nl

- Desgevraagd noemen de geïnterviewden een aantal knelpunten die in hun situatie spelen. Het gaat om uiteenlopende zaken, die zowel betrekking hebben op het beleid, de samenwerking en de uitvoering van routes.
 - Er is geen 'doorlopend beleid'. Daardoor ontstaat bij scholen het gevoel dat men steeds met iets nieuws bezig gaat.
 - Het beleid voor vmbo en mbo wordt los van elkaar opgesteld (bijvoorbeeld vernieuwing beroepsgerichte examenprogramma's – herziening KS). Mede daardoor moeten vmbo- en mbo-scholen zich steeds weer opnieuw, onder nieuwe condities en met nieuwe termen tot elkaar zien te verhouden.
 - Scholen zijn gericht op hun eigen 'binnenwereld' en soms weinig geneigd om zich bezig te houden met wat er over de 'heg' gebeurt. De eigen organisatie(cultuur) en het doorgaan van de eigen 'routines' zijn richtinggevend en bepalend voor het rooster, de inzet van docenten, methodes. Trajecten als doorlopende leerlijnen kunnen daarvan hinder ondervinden, doordat er bijvoorbeeld wisselende docenten worden ingezet.
 - Profielen vmbo sluiten niet goed aan op mbo-opleiding (vb D&P, mbo sport & recreatie)
 - Verkorting van de route leidt tot problemen met de vereiste onderwijstijd
 - Het ontbreekt aan prikkels voor het mbo om deel te nemen aan doorstroomroutes ('leerlingen komen toch wel'); vanuit verkorting van de route gedacht zou het zelfs contraproductief kunnen zijn in termen van bekostiging. Andersom heeft het vmbo vaak het gevoel dat de aansluitingsproblemen op het bordje van de toeleverende school liggen (vergelijk de aansluiting mbo-hbo)
 - Inspanningen voor de doorlopende leerlijn worden gezien als iets extra's (en het is al druk genoeg)
 - Administratieve - en verantwoordingslast is groot (dubbel inschrijven, per leerling)
 - Substantiële inspanningen (tijd/energie/middelen) voor klein aantal leerlingen. Subsidies voor projecten zijn vaak tijdelijk
 - Verschillen in financiering vmbo-mbo, financiering blijft kwetsbaar punt, doet groot beroep op bedrijfsvoering
 - Wens voor uitbreiding van de Subsidieregeling Praktijkleren en kunnen benutten van BPV voor vmbo-leerlingen
 - Verschillen in bevoegdheden vmbo en mbo. Vraagt om ruimte voor inzet van onbevoegde docenten
 - Verschillen in benadering van leerlingen en breder: cultuurverschillen
 - Positie van het vmbo-examen en beslag dat het examen legt op de tijd, "bij echt doorlopende routes en de vmbo vernieuwing en mbo-herziening zouden 100% op elkaar passen, dan zou het examen er niet meer hoeven zijn"; het gegeven dat het examen voor Nederlands en rekenen dubbelt (2F in vmbo en mbo).
 - Waar vmbo-leerlingen in de bovenbouw al naar locatie mbo gaan speelt nu ongelijkheid tussen vmbo- en mbo-leerlingen in termen van reiskosten/OV-vergoeding. Dat is voor sommige ouders een drempel.
 - Dilemma: switchen is vanuit perspectief leerlingen prima, maar leerlingen die er binnen een route achter komen dat ze een andere opleiding willen volgen ervaren vaak aansluitingsproblemen met en tijdsverlies in de reguliere route

- Dilemma's die binnen het vmbo spelen zijn ook voelbaar in het werken aan doorlopende leerroutes: breed of smal opleiden, keuzevrijheid van leerlingen, perspectief op de functie van het vmbo, kwesties rondom zorg.
- Leerling moet zich in vmbo kunnen oriënteren, moet kunnen kiezen en niet het gevoel hebben dat hij er niet meer uit kan.
- Waar terugloop is in het aantal leerlingen wordt werkgelegenheid soms als bedreiging gevoeld, temeer waar het gevoel ontstaat dat binnen het traject/de route werk van het vmbo op het mbo wordt gedaan en vice versa.
- Het blijven vormgeven van tijdelijke trajecten die bestand zijn tegen structurele verschillen tussen twee onderwijssystemen blijft ook veel tijd, energie en ook geld vragen.

Ook waar doorlopende leerroutes al langere tijd bestaan loopt men aan tegen knelpunten, die niet veel verschillen van knelpunten die in onderzoeksrapporten en evaluaties gesignaleerd worden. Een wezenlijk verschil is wel, dat de geïnterviewden aangeven dat de samenwerkingspartners deze knelpunten niet de doorslag laten geven voor continuering van de samenwerking en de route. Men heeft de stellige indruk dat als het in de basis niet goed zit, het minste of geringste knelpunt (of ervaring of indruk dat iets niet mag) aanleiding kan zijn om 'de stekker eruit te trekken'. *"Het loopt stuk op gebrekkige samenwerking en gebrek aan gelijkwaardigheid"* en: *"Er moeten heel veel seintjes op groen staan wil het lukken, maar als de samenwerking niet van de grond komt is er maar één rood seintje nodig om de boel te laten ontsporen"*. Natuurlijk zou men het prettig vinden als knelpunten worden opgelost. Maar omdat knelpunten vaak situationeel bepaald zijn, aan verandering onderhevig en kunnen verschuiven brengt een knelpuntgerichte benadering het risico met zich mee dat er met het wegnemen van het ene knelpunt elders een (nieuw) knelpunt ontstaat en er dus geen structurele oplossing ontstaat. Knelpunten blijken lang niet altijd eenduidig. Een voorbeeld is het vmbo-examen. Waar de een dat als een struikelblok ervaart om tijdwinst te boeken, komt een ander op dat standpunt terug, beschouwt een derde het als mogelijkheid voor een leerling om een succeservaring op te doen en denkt een vierde dat discussie over het vmbo-examen soms als bliksemafleider fungeert. Bovendien heeft men te maken met wensen van ouders. En stelt men dat het eruit halen van het vmbo-diploma alleen kan, als er echt sprake is van een doorlopende route vmbo-mbo, omdat het anders "zal blijven voelen als 'zonder diploma'". Dat geldt ook, waar er veel geswitcht wordt van opleiding. Gevraagd naar wat nodig is, geeft men aan dat op de eerste plaats een mindset, intenties en gedrag nodig zijn die gericht zijn op (samenhang en samenwerking in) de keten in plaats van op de eigen sector. En het gaat over het algemeen minder om het oplossen van allerhande knelpunten dan om het bieden van ruimte en flexibiliteit waardoor de samenwerkingspartners de kans hebben om het geheel 'creatief passend' te maken en strokend met de belangen van de leerling, de scholen en de regio.

Gevraagd naar welke actoren verder een rol zouden kunnen spelen geven de meeste geïnterviewden aan dat de doorlopende leerroutes primair hun beslag moeten krijgen in de samenwerking tussen de scholen binnen het kader van de wet- en regelgeving: "zij moeten op één lijn zitten." Voor andere actoren zien zij geen wezenlijke rol in het faciliteren van doorlopende routes, behalve dan uitstralen dat het om de *beroepskolom* draait.

8. Voorlopige conclusies en oplossingsrichtingen

Samenwerking moet ...

Doorlopende leerroutes vragen een overstap tussen een schooltype binnen het voortgezet onderwijs (het vmbo) en een sector (het mbo) met eigen wet- en regelgeving (WVO en WEB), organisatie, cultuur, curriculum, bevoegdheden, bekostigingssystemen, licenties, examens, toezichtskaders Inspectie, belangenbehartigers etc.. Het stelsel is niet gericht op institutionele samenwerking. Er komt een hoop bij kijken om de verschillen te overbruggen en dat vraagt veel inzet en energie. Aspecten en dilemma's die binnen de scholen spelen, spelen ook mee in de samenwerking tussen scholen. Men moet elkaar kunnen vinden en willen dat het wat wordt. Zonder samenwerking geen doorlopende leerroutes. Een van de belangrijkste succesfactoren voor doorlopende leerroutes is samenwerking(sbereidheid) op basis van gelijkwaardigheid tussen vmbo en mbo en op basis van een gemeenschappelijke integrale visie (vooraf). De keerzijde:

... Maar het hoeft niet

Samenwerken aan doorlopende leerroutes staat niet intrinsiek op de agenda. (bestuurders/schoolleiders van) Scholen en instellingen maken voor een groot deel autonome keuzes. Dat betekent dat het onderwerp vooralsnog berust op *goodwill* en bereidheid van scholen en medewerkers om er iets aan te doen. Hoe stimuleer je een mindset die gericht is op ketendenken? In de 'hiërarchie' van zaken waarop scholen worden 'afgerekend/beoordeeld', staan andere zaken hoger dan een soepele doorlopende leerlijn naar vervolgonderwijs. Tot waar reikt de kwaliteitsverantwoordelijkheid van de school? Tot aan het diploma of daar voorbij? En wat is dan de inzet: stille hoop (blijven koesteren), stimuleren (waar liggen prikkels?) of sturen op basis van visie?

Oliemannetjes op scharnierpunten

Aansluiting op het niveau van leerwegen/scholen vraagt om aansluiting op *alle* niveaus, ook op het niveau van het beleid: weten wat er speelt, elkaar kennen, samenwerken. Op al die niveaus vraagt het ook: een mindset gericht op de keten en denken in termen van de beroepskolom. Wat zou dat kunnen betekenen: geen scheiding in bewindslieden, maar een minister voor de beroepskolom; geen wetgeving in de ene sector zonder dat de andere ook aan tafel zit; gezamenlijke overlegtafels en gezamenlijke belangenbehartiging.

Scharnierpunten zijn gebaat bij oliemannetjes. Net zoals de experimenten en projecten doorlopende leerlijnen gebaar zijn bij goede projectleiders is het denkbaar dat er op landelijk niveau een functionaris komt (verg. 'servicepunt') die de aansluiting bewaakt en stimuleert/aanjaagt, als meldpunt voor knelpunten fungeert en goede voorbeelden en oplossingen uitdraagt³.

Flexibiliteit/ruimte binnen het systeem en gelijkwaardigheid in een *verticaal* samenwerkingscollege

De combinatie van een aantal bevindingen, namelijk:

- dat werken aan doorlopende leerroutes gebaat is bij een gevoel van gelijkwaardigheid tussen de samenwerkende partners
- dat de gevonden knelpunten geen 'universele geldigheid' hebben. Veeleer bestaat er bij samenwerkingsverbanden die bezig zijn met doorlopende leerlijnen behoefte aan ruimte en flexibiliteit in de regeling om de routes passend te maken voor de leerling, de samenwerkende scholen en de regio en zo te werken aan structurele verankering.

³ Vergelijk het net ingerichte gezamenlijke vmbo-mbo servicepunt LOB

- dat het helpt als routes worden uitgevoerd binnen een (project)organisatie (met projectleiding/aanjager, aandacht, middelen), met een onderwijsconcept en een samenwerkingsverband dat de aandacht gefocust houdt ('maatschappelijke borging')
- dat kleine aantallen en organiseerbaarheid een knelpunt vormen
- dat werken op projectbasis geen continuïteit biedt

roept de gedachte op aan een de mogelijkheid van een samenwerkingscollege, zoals dat op dit moment voorligt in een wetsvoorstel, dat als doel heeft om tussen mbo-instellingen gezamenlijk opleidingen in stand te kunnen houden. Een (verticaal) samenwerkingscollege zoals hier bedoeld kan worden benut om samenwerking tussen vmbo en mbo gestalte te geven met een zekere robuustheid en continuïteit, waardoor partijen meer geneigd zullen zijn de samenwerking structureel te verankeren. Aan het werken binnen een samenwerkingscollege kunnen afspraken verbonden worden over (soepele) voorwaarden en toezicht.

LOB

LOB is in potentie een krachtige basis voor doorlopende leerroutes. LOB kan een belangrijke bijdrage leveren voor het ondersteunen van leerlingen zowel in groepsverband of juist individueel. Het kan gerichte ondersteuning bieden op de verschillende soorten van programmatische samenwerking. LOB moet dan wel zo worden ingericht dat het deze functie kan bieden. Dat vraagt aandacht voor loopbaandenken en minder gerichtheid op tools en instrumenten.

Om te overdenken: wat wil je verduurzamen: de samenwerking of de route?

9. Blinde vlekken: op welke punten ontbreekt nadere analyse?

- Vraag het vmbo-leerlingen en mbo-studenten!
- Leer van andere overgangen (po-vo, mbo-hbo)
- Hoe kun je mbo-instellingen meer motiveren: waar liggen prikkels voor het mbo? (bv behoud meer leerlingen voor beroepskolom in plaats van avo-route, ook minder kans op uitval)
- Geef in monitoronderzoek ook aandacht aan de 'voorkant' bereidheid/mindset/belang etc. in plaats van focus op resultaat
- Hoe kunnen doorlopende leerlijnen een uitstraling hebben op regulier onderwijs (vernieuwing onderwijs/maatwerk)?

10. Hoe verder?

In vervolg op deze notitie zal verder worden ingezoomd op een aantal plekken in het land waar doorlopende leerroutes al geruime tijd worden uitgevoerd. Daarbij ligt de focus op hoe de organisatorische inbedding, organisatie, verantwoordelijkheden en financiële afspraken zijn geregeld en de samenwerking is geborgd. Op die manier kunnen we leren van succesvolle aanpakken en triggers opsporen om deze routes verder te versterken.

Bronnenlijst

10 jaar Groen lyceum. Didactief special, 2017.

Casteren, W. van, e.a. (2015) Evaluatie Toptechniek in Bedrijf. Nijmegen: Researchned.

Dimensies nr 28 (maart 2017) Gelukkig op je plek. Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo in het belang van de leerling. Den Bosch: ecbo

Doppenberg, J. e.a. (2014) Implementatie van het concept Vakcollege. Het implementatieproces en factoren van invloed. [kortlopend Onderwijsonderzoek, nr. 113]. Eindhoven: School of Education; Tilburg: Iva Advies.

Glaudé, M., Eck, E. van, & Voncken, E. (2012). De praktisch-concrete Leerroute van het Vakcollege; vormgeving en effecten op leerlingen. [Kortlopend Onderwijsonderzoek, nr. 92]. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Imandt, M. e.a. (2016) We zijn begonnen! Tweede meting monitor Vakmanschaps- en technologieroutes. Amsterdam: SEO, Ecbo, Kohnstamm Instituut.

Inspectie van het Onderwijs (2016). Onderzoek naar experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo. Achtergronddocument Bevindingen uit het themaonderzoek naar experimenten doorlopende leerlijnen vo-mbo. Z.pl.

Karsten, S. (2016) De hoofdstroom in de Nederlandse onderwijsdelta. Een nuchtere balans van het mbo. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Kerkhoffs, J. & Voncken, E. (2014.) De schouders onder de samenwerking. Portretten van succesvolle samenwerking tussen vmbo en mbo . Enschede: Stichting Platforms vmbo.

Korpershoek, H. e.a. (2016). Overgangen en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 1. Review studie naar de overgangen po-vo en de vmbo-mbo overgang. Deelrapportage 3: empirische studie naar de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen rondom de vmbo-mbo overgang. Groningen: GION.

Mulder, J. P. Baay (2015) Verbeteren van doorstroom in de beroepskolom. Lessen uit de regeling Innovatiearrangement. 's Hertogenbosch: Ecbo.

Murad, A. en J. Vellinga (2015). Talentontwikkeling op het vmbo: verhalen uit de praktijk. Den Haag: PBT.

Onderwijsraad (2015). Betere overgangen in het onderwijs. Adviezen voor het verminderen van voortijdige schooluitval en het verkrijgen van een hoger opleidingsniveau in Nederland. Den Haag.

PBT/critical friends (2016) Help de regio aan Zet! De praktijkervaring van drie jaar samenwerken in de regio. Den Haag: PBT.

ROA (2017) Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2016. Maastricht.

Schoonhoven, R. van (2007), Genegen of gelegen: feiten over samenwerking tussen vo en mbo. Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum.

Schoonhoven, R. van M. Bouwmans. (2013) Vijf jaar VM2. Samenvatting van de uitkomsten van de VM2-monitor 2008-2012. 's Hertogenbosch/Utrecht: Ecbo.

Vennix, A., Doppenberg, J. en D. Beijaard (2017) Systematisch en groepsgewijs differentiëren binnen beroepsgerichte lessen Techniek & Vakmanschap. Eindhoven: TU.

Voncken, E. (2013). Een punt maken van techniek. Verbinden van regionaal technisch onderwijs, ondernemers en overheid in een duurzame infrastructuur. Den Haag, PBT

Westerhuis, A. en R. Schipperheyn (2015) Opbrengsten deskresearch verkenning van succes- en faalfactoren in de samenwerking tussen vmbo-scholen en mbo-instellingen. 's Hertogenbosch: ecbo.